

Фитотерапия при дивите животни

Димитър Димитров

Жълт минзухар
(*Crocus flavus*)

Много наши лечебни видове растения носят имена, свързани с животински видове. Това не е случайно, защото народните названия показват връзката на тези растения с дивите животни, които ги използват при самолечение.

Такива растения са: котешка билка (*Valeriana officinalis* L.), куча лобода (*Chenopodium glaucum* L.), котешка стънка (*Clinopodium vulgare* L.), пача трева (*Polygonum aviculare* L.), магарешки богул (*Carduus acanthoides* L.), коча билка (*Nepeta cataria* L.), птиче грозде (*Ligustrum vulgare* L.), мечо

грозде (*Arctostaphylos uva-ursi* (L.) Spreng.), мечи лук (*Allium ursinum* L.), конски босилек (*Salvia* L.), птиче проко (*Buglossoides arvensis* (L.) I.M. Johnst.), биволско проко (*Beckmannia eruciformis* (L.) Host), волски езук (*Phyllitis scolopendrium* (L.) Newman), заешки овес (*Trisetum flavescens* (L.) P. Beauv.), зайче грозде

(*Asphodeline* (Reichenb.), кошумина (*Melittis melissophyllum* L.), кукучице грозде (*Muscari* Miller), кучешко грозде (*Solanum* L.), лисичина (*Corydalis* Vent.), меч пума (*Pulmonaria officinalis* L.), пчелинок (*Marrubium vulgare* L.).

На хората отгавна е направил впечатление фактът, че преди да отлетят на юг, много от пойните птици се хранят усилено със зрелите плодове на тревистия бърз (*Sambucus ebulus* L.). Едва след химически анализ на тези плодове фитохимичите установяват, че в плодовете се съдържат вещества, усилващи имунната система и влияещи благоприятно на сърдечносъдовата система и осигуряващи им необходимата енергия за тяхната миграция.

Смесени със захар без варене, от плодовете на тревистия бърз се получава сок, който помага за намаляване и регулиране на артериалното налягане при човека.

Дивите прасета (*Sus scrofa* L.) есенно време изравят луковичите на жълтия минзухар (*Crocus flavus* Weston) и на белия гарванов лук (*Ornithogalum* L.), за да се запасят с хранителни вещества, а също и с някои вещества против чревни паразити. Дивата коза (*Rupicapra rupicapra* L.) използва листата на нежита (*Jovibarba heuffelii* (Schott) A. & D. Love) против чревни паразити.

Дивите прасета, страдащи от чревни паразитни червеи, търсят съзнателно корени от нар (*Punica granatum* L.), с антителна активност е и *Boerhavia diffusa* L.

В Индия сляпото куче (*Nesokia bandicota* Gray) и пустинната мишка (*Meriones hurrianae* Jerdon) се хранят със семена от гиня и различни видове тиква като средство срещу хелминти. Бизонът редовно откъсва кора от храста майчина трева (*Holarrhena antidysenterica* Wall.) като средство против чревни патогени. Някои хищници: мечки, кучета и тигри, се хранят с разхлабителни плодове като противодействие на микробното въздействие на чревното и стомашно съдържание на мършата. Такива са видовете черно дър-

Проф. д-р Димитър Димитров е завършил биология в СУ „Св. Климент Охридски“. От 2001 г. досега е ръководител на отдел „Ботаника“ на Националния природонаучен музей – БАН. Интересите му са главно в областта на флористиката, таксономията, флорогенетичния анализ и фитоекологията.

во (*Dalbergia latifolia* Roxb.) и дива гуава (*Careya arborea* Roxb.).

Високото съдържание на танини при някои животински диети (нечовекоподобни примати, плъхове, таралежи, носорози и елени) спира масовото нахлуване на чревните паразити. Малайските слонове поглъщат големи количества от лианата

Acacia elatior

Нежум (*Jovibarba heuffelii*)

Тревист бѣз (*Sambucus ebulus*)

(*Entada schefferi* Ridl.), която ги съпровожда при техните дълги пътувания, което показва, че от това растение те добиват енергия (калории) или други поддържащи свойства.

Отделни примери на самостоятелно лекуване на животни с растителни химически вещества са многобройни. Изтощени маймуни и коне пасат стимуланти като гув тютюн (*Nicotiana* sp.) или листа от чай. В Индия индийските слонове (*Elephas maximus* L.) се привличат от миризмата на зрели, ферментирани плодове (съдържащи повече от 7 % етанол). Западноафриканската гива свиня (*Sus scrofa* L.) изравя корените на психотропното растение ибоба (*Tabernanthe iboga* Bailon). Северните елени (*Rangifer* sp.) от Сибирската тундра се въздържат от своята нормална диета от лишеи в полза на психотропната гъба червена мухоморка (*Amanita muscaria* Pers.), която се използва и от местните шамани. В Колумбия халюциногенното растение *Banisteriopsis caapi* Morton показва при ягуарите същия халюциногенен ефект както при хората.

Много птици включват инсектицидни и антимикробни растения в изграждане на

своите гнезда. Други се търкат около гнездата с перушината си и я смазват с мравки, стоножки и други насекоми, съдържащи антипаразитни съединения. Северноамериканската черна мечка (*Ursus americanus* Pallas) търси фунгицидни, антивирусни, антибактериални и убиващи червеите вещества от растението мечи корен или планински морков (*Ligusticum porteri* Coult & Rore).

За човекоподобните примати шимпанзета и горила е много важно растението Алигаторски пипер (*Aframomum* sp.), имащо широк спектър на антибактериално, противоглистно и фунгицидно действие. Подобно действие има и лаконосът (*Phytolacca dodecandra* L'Herit), обикновена храна за шимпанзетата в Уганда.

При маймуната *Alouatta pallida* Gray се наблюдава следното интересно явление. Растителна храна, съдържаща определени вещества, силно повлиява концентрацията на елементи като калций, калий и натрий в организма на мъжките маймуни. Вследствие това се отразява на производството и количеството сперматозоиди, съдържащи съответно X и Y хромозоми. По този начин се влияе на пола на следващото поколение маймуни и какво ще бъде съотношението на мъжките срещу женските

Лаконос (*Phytolacca dodecandra*)

бебета от този вид. А пък маймуната-паяк (*Brachyteles arachnoides* E. Geoffrey) е развила навика да яде винаги в началото на гъжовния сезон плодовете на *Enterolobium contortisiliquum* Morong, в резултат на което се засилва производството на хормона прогестерон в организма на женските индивиди, много важен за протичането на нормална и успешна бременност. В покъсен етап женските маймуни-паяк започват да се хранят активно с листата на *Platypodium elegans* Vogel и *Apullia leicarpa* Macbide, което пък допринася за обилното отделяне на естроген в техния организъм. Тази диета влияе положително върху отделянето на нужните нива на тези два жизненоважни хормона при размножаването, както и на правилното съотношение между прогестерон и естроген.

Подобно сезонно поведение при южноафриканската маймуна (*Cercopithecus aethiops* L.) е тясно свързано с времето на консумация при женските на цветовете от *Acacia elatior* Brenan, които са естрогени. В Коста Рика капуциньот натрива себе си с растителни материали, които се прилагат сдъвкани и смесени със слюнка, като плодовете на портокала, лимона и лайма (*Citrus aurantifolia* Swingle), обикновено през сухия

сезон. През гъжовния период те се смесват с ароматните повет (*Clematis dioica*), невенов пунер (*Piper marginatum* Jacq.) и юрема (*Mimosa teniflora* (Willd.) Poir.), които действат затягащо на храносмилателната система, може би защото високата температура и влажност увеличават риска от ектопаразитни и микробни инфекции.

Цели листа от *Aspilia* sp. при шимпанзета в Танзания и Уганда се използват за изчистване от нематоди и тении.

Кафявата мечка изравя коренища от мъжка папрат (*Dryopteris filix-mas* (L.) Schott) против чревни паразити.

Шимпанзето поглъща горчивата сърцевина на гравата (*Vernonia amygdalina* Delile), за да контролира чревни инфекции, предизвикани от нематоди.

Листата на баобаба (*Adansonia digitata* L.) се използват от прасета, кози и овце против насекоми, за лечение на рани и понижават болките при раждане.

Тези данни показват, че по време на своята еволюция животните са успели да установят кои видове растения могат да им бъдат полезни в борбата за оцеляване в природата. Човекът също се е възползвал от техните познания и сега ги прилага в съвременната медицина. ■